

TÜRKÜLERDE DEĞİŞTİRİLEN veya YANLIŞ KULLANILAN İKİ KELİME ÜZERİNE

About The Two Words That Are Changed or Misused In Turkish Folk Music

Münür ERTEN¹

Özet

Türk Halk Müziğinde, bilinmediği için yanlış kullanılan ve değiştirilen kelimeler bilenleri rahatsız eder, bilmeyenleri de istemeden kültür yozlaşmasına aracı eder. Doğru olan, bu yanlış veya değiştirilmiş öğeleri bilimsel olarak hemen düzeltmektir.

Anahtar Kelimeler: Seki; eydür, (eder), der.

Abstract

The words that are misused or changed because of the lack of knowledge in Turkish Folk Music disturb those who know the words and make those who don't know the words mediate cultural degeneration. The right thing is to correct these incorrect or changed elements in a scientific way immediately.

Key Words: Seki; eydür, (eder), der (hel says).

Türküleri dinlerken bazı yanlış veya değiştirilmiş söyleyişlerle karşılaştığımız zaman, doğrusunu biliyorsak, bu bizi rahatsız eder. Doğrusunu bilmiyorsak da doğru ve otantik olanı, kültür öğeleri olmaları sebebiyle değiştirmeye kimsenin hakkı yoktur.

Bunların kanımızca iki sebebi var:

1. Ağız özelliği taşıdığı için herkes tarafından anlaşılabilir endişesi,

2. Doğru söyleyiş veya şeklin bilinmemesidir.

Bir üçüncüsünü düşünmek tamamen yanlış olur. O da, söyleyen, notaya alan veya düzenleyenin keyfi olarak “*Bu buraya daha uygun olur.*” düşüncesi ile yaptığı müdahale.

Hepimizce bilinen *ormancı* türküsündeki “Ormancı da gelir gelmez yıkar masaya” yerine “Ormancı da gelir gelmez yıkar masayı” söyleyişinin tercih edilmesi gibi. Hâlbuki Batı Anadolu ağızlarımızın çoğunda “e” hâli yerine “i” hâli, “i” hâli yerine de “e” hâli kullanılabilir. Türküyü herkes anlansın anlayışı ile değiştirmeye kalkarsak Türkçemizin konuşma dili özelliği olan bu zenginliğini yok etmiş oluruz.

Üzerinde asıl durmak istediğimiz iki husus var. Bunlardan biri, “*Şen olasin Ürgüp*” sözleriyle başlayan “*Cemalim*” türküsündeki bir kelimeyle

¹ Yrd.Doç.Dr.; Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi ABD, 21280 Kampüs-Diyarbakır, e-mail: merten@dicle.edu.tr

ilgili. Bu eski bir türkü. Eskiden dinlediğim şekilde bir yanlışlık yoktu. Fakat son günlerde hem TRT radyolarında hem diğer radyo ve kanallarda türkünün bir kelimesinin değiştirildiğine şahit olmaya başladık. “Atımın *seki*sinden bilmişler” dizesindeki *seki* kelimesi bazen *sekiş* olmuş bazen *gidiş* olmuş. Sebebi ne olursa olsun yapılan değişiklik doğru değildir.

Seki kelimesi Türkçemizde birden fazla anlama sahiptir. En çok bilinen anlamı evlerde, toprak veya tahtadan yapılmış, yerden biraz yüksekçe, sedir şeklinde oturma yeridir. Aynı zamanda *taraça* anlamında bir coğrafya terimidir.

Türküdeki anlamı ise atların ayaklarının alt kısmındaki beyazlıktır ki her atta farklıdır. Yani bir atı diğerinden ayırt etmede önemli bir belirleyicidir. Söyleyen veya bunu bir metinden okuyan, kelimenin bu anlamını bilmiyorsa ortaya yukarıda söylediğimiz durum çıkıyor. Seki ayrıca *sekü*, *seki*, *seki* şeklinde de söylenebilmektedir.

Türkçe Sözlük’te “seki, seki: At, eşek ve sığırların ayaklarında bileğe veya dize kadar çıkan beyazlık, seki.” (TS 2005: 1723) şeklinde; Derleme Sözlüğü’nde “seki [sekü, seki, seki]: At, eşek ve sığırların ayaklarındaki ak leke.” (DS 1993: 3570) şeklinde; Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü’nde “seki: Atın ayaklarında olan beyazlık.” (TTS 1957: 673) şeklinde; Yeni Tarama Sözlüğü’nde “seki [seki]: 1- Atın ayaklarında olan beyazlık, 2- Ayağında sekisi olan seki, 3- Alında beyazlık olan.” (Dilçin 1983: 183) şeklinde açıklanmıştır.

Bu konuda “*Nasıl olsa uyuyor, seki olsa ne olur, sekiş veya gidiş olsa ne olur?*” diye düşünmek en azından keyfiliğe sebep olması bakımından doğru değildir. Eğer bu ve benzeri düşüncelerle asıl (eskicil) şekillerin unutulmasına sebep olursak hem kültürümüze hem Türkçemize ihanet etmiş oluruz. Buna hiç kimsenin hakkı yoktur diye düşünüyorum. Çünkü bugün itibarıyla Anadolu ağızlarında, konuşulan ve henüz yazı dilimize geçmemiş olan 231 binden fazla kelime (Akalin 2008: 313) vardır (Anadolu ağızlarının henüz yüzde kırkı bu bakımdan incelenebilmiştir.). Tabii, şunu da hemen belirtelim: İlk kaynak (canlı olsun yazılı olsun) nasıl söylemişse odur.

Bir başka yanlışlık da Arap harfli metinden yeni harflerle çeviri yapılırken yapılmış bir hata diye düşündüğüm bir söyleyiştir. Sözlerinin Erzurumlu Emrah’a ait olduğunu sandığım bir türkünün son dördünlüğünün ilk mısraı “*Emrah eder gam bülbülüm kafeste*” diye başlar. Bu söyleyiş şekline aynı okuma sebebiyle başka âşıkların deyiş veya türkülerinde de rastlayabiliyoruz. Anlama dikkat ettiğimiz zaman *etmek* fiili (eder) yerine *eytmek* (eydür) yani söylemek (demek) fiilini koyunca ne kadar uyduğunu görüyoruz. Eski harfli metinleri yeni harflerle yazarken buna benzer yanlışlıklar yapılabiliyor. *Eydür* veya *eyder* (söyler, der) kelimesi yerine *eder*, *ider* (yapar, eder) yazılabiliyor. Çünkü bu kelimenin eder okunmasının bir sebebi eski harflerle kelime her iki şekilde de okunabiliyor olması: ايدر

Türküde *eder* diye okunan kelime aslında ‘*eydür*’ yani ‘*söyler, der ki*’ olmalıdır. *Eydür*, *eytmek* (aytmak) fiilinin geniş zaman üçüncü teklik kişi çekimidir. Bu kelimenin *etmek* diye okunduğunu belirten sözlükler de vardır.

Türkiye Türkçesi'nde bugün *eyitmek* kelimesi kullanılmamaktadır ve *etmek* fiili de *yapmak* anlamıyla bilinmektedir. Bizim amacımız *eder* kelimesinin *söyler* anlamında kullanıldığını vurgulayarak yanlış anlaşılmayı önlemektir. Zira “Emrah eder...” denilirse, cümleyi çözümlediğinizi düşünün, “Emrah ne eder, ne yapar?” sorusunun cevabını bulamazsınız. Kelime *söylemek* anlamıyla düşünüldüğünde yapılan, edilen bir şeyin değil söylenen, denilen bir şeyin olduğu görülür. Anlam itibarıyla *eydür* (der, söyler) daha doğrudur.

Eski metinleri okurken buna benzer okunuşlara çok rastlıyoruz. Örneğin Diyarbakır surlarının burçlarından birinin adı “ulubeden”dir. Fakat bugün herkes o burca “evlibeden” der. Sebep aynıdır. Eski harflerle *ulu* ile *evli* kelimelerinin yazılışı çok benzer hatta aynıdır. Bu ve benzeri durumlarda bu özelliği, öncelikle de anlamı ön plana almak gerekir.

Der, eder, eydür, diyer okunuşları ile ilgili olarak Asım Bezirci ve Ali Saraçoğlu'ndan aldığımız örnekler, bu konuda niçin böyle düşündüğümüzü izah eder sanıyorum:

Ömer *eder* böyle imiş yazımız
Şu illerden gitmez oldu gözümüz
Ulu meclislerde ötmez sazımız
Almaz perdeleri teller perişan
Âşık Ömer (Bezirci 1993: 283)

Emrah *eydür* bu günündür
Arşa çıkan tütünündür
Yâra gidecek günündür
Düşem yollara yollara
Erzurumlu Emrah (Bezirci 1993: 336)

Emrah *der* kapında kulam
Didende ummana dalam
Al yanaktan buse alam
Yanak olmaz dudağ olsun
Erzurumlu Emrah (Bezirci 1993: 336)

Emrah *diyer* aşk burcunda hüma var
Haram-helal mal kazanıp yeme var
Yer altında sekiz Cennet Tamu var
Mezarın üstünde daş nişanadır
Ercişli Emrah (Saraçoğlu 1999: 261)

Emrah *eder* acım yerde kalmasın
Vefasız olannar murat almasın
Uğrun ağla düşmanların duymasın
Üstüme göz yaşın sil yavaş yavaş
Ercişli Emrah (Saraçoğlu 1999: 267)

Kısaltmalar ve Kaynakça

TRT: Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu

Akalın, Şükrü Halûk (2008), "Türkiye Türkçesi Sözlüğü Sanal Ortamda", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Türk Dil Kurumu Yayını, Nisan 2008, Sayı: 676, s. 303- 315, Ankara.

Bezirci, Asım (1993), *Türk Halk Şiiri*, Cilt I, Say Yayınları, İstanbul.

Türk Dil Kurumu Derleme Sözlüğü X (S- T) (1993), Türk Dil Kurumu Yayınları:211/10, 2. Baskı, Ankara.

Dilçin, Cem (1983), *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 503, Ankara.

Saraçoğlu, Ali (1999), *Ercişli Emrah*, Kültür Bakanlığı Yayınları: 2300, Ankara.

Türk Dil Kurumu Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü (1957), Türk Dil Kurumu Yayınları: 167, Ankara.

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük (2005), Türk Dil Kurumu Yayınları: 549, Ankara.